

*Плевако І. Г., Національний університет
«Острозька академія»*

КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОКЕАНОПОЛІТИКИ КРАЇН МЕРКОСУР

Стаття присвячена аналізу океанополітики країнами південно-американського регіону. Головна увага прикута до зовнішньополітичних проблем латиноамериканських країн з огляду на їх бачення геополітики Атлантичного і Тихого океанів. Вивчено теоретичні і практичні кроки окремих держав МЕРКОСУР у сфері обґрунтування і реалізації їх інтересів в океанах. Автором виявлено, що Бразилія, Аргентина, Перу, Чилі, Венесуела та Колумбія, опираючись на значну теоретичну базу науковців і геополітиків, здійснюють низку кроків на шляху своєї геополітичної присутності в океанах. На основі проаналізованих досліджень встановлено, що країни МЕРКОСУР у XX столітті намагалися закріпити свої позиції у тому океані, до якого вони мали прямий вихід, а у XXI столітті здійснюють спроби обґрунтувати і реалізувати свою двоокеанічність. Крім того, на сучасному етапі для країн Південної Америки Атлантичний океан починає поступатися своєю геополітичною значущістю Тихому, що спричинено переорієнтацією латиноамериканських країн з ринків Європи на ринки Азії.

Постановка проблеми На сьогодні південноамериканський регіон набуває геополітичної значущості не лише через значні природні

ресурси, а й внаслідок спроб латиноамериканських країн протистояти чи влитися у глобальні політичні, безпекові, економічні та інші процеси сучасності. Відомо, що материк Південна Америка омивається водами двох океанів, тому природно, що досліджуванні у цій розвідці держави, які сьогодні входять до МЕРКОСУР, надають великого значення не лише виходу до океанів, а й закріпленню за собою статусу господарів, лідерів чи захисників водних просторів, аргументуючи це відповідними геополітичними концепціями, що отримали назву «океанополітика».

На латиноамериканських теренах океанополітика почала набувати геополітичного забарвлення з другої половини ХХ ст. До цього увага як теоретиків так і практиків зосереджувалась, головним чином, на сухопутній території, оскільки переважала так звана «територіальна свідомість». Однак пізніше саме океан почав сприйматися як один із найважливіших ресурсів, що забезпечують геополітичне позиціонування південноамериканського регіону в цілому, а також держав, що пізніше увійшли до МЕРКОСУР. Океанополітика держав МЕРКОСУР – Бразилії, Аргентини, Перу, Чилі, Венесуели, Колумбії і навіть Болівії, яка не мала виходу до моря, – стала пріоритетною у справі досягнення їх геополітичних інтересів. На думку дослідника чилійської геополітики Мануеля Родрігеса (Manuel Luis Rodríguez), основою океанополітики є наукове розуміння і раціоналізація певного типу відносин, враховуючи інтереси і прагнення зацікавлених акторів [21, р. 11-12].

Мета статті. У пропонованому увазі дослідженні ми ставили за мету проаналізувати проблему океанополітики в контексті латиноамериканської геополітики Атлантичного і Тихого океанів, а також вивчити теоретичні і практичні кроки окремих держав МЕРКОСУР у сфері обґрунтування і практичної реалізації своїх геополітичних інтересів в океанах. Виходячи із географічної детермінанти, що характеризує Південну Америку, основним завданням цієї розвідки є аналіз геополітики «латиноамериканської Атлантики» та геополітики «латиноамериканського Тихого океану», що омивають регіон.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема латиноамериканської океанополітики детально не була досліджена вітчизняними науковцями. Натомість, зарубіжні дослідники активно долучились до вивчення прагнень країн МЕРКОСУР до утримування впливу на Атлантичний і Тихий океани. Детально вивчають ці процеси в історичній перспективі латиноамериканські вчені і практики, серед яких згаданий вище М. Родрігес [21; 22], Д. Боснер (Demetrio Boersner) [5], Р.Монтальва (Ramón Cañas Montalva) [17], Е. Куфарді

(Emilio Meneses Ciuffardi) [8], Н.Нуњес (Nino Contavalli Núñez) [18], А.Багамон (Bahamon Dussan Augusto) [3] та ін. Певний внесок у дослідження проблеми зробив відомий польський дослідник М. Гаврицький (Marcin Gawrycki) [12]. Тому аналіз джерел та спроба синтезу наукової літератури є одним із завдань нашого дослідження.

Основні результати дослідження З часів античності до Нового Часу так званим «морським центром світу» було Середземне море. Згодом, коли відбулися відкриття нових морських шляхів, колоніальні завоювання і активізація торгівлі, Атлантичний океан перетворився на центр міждержавних відносин [21, р. 14]. Водночас, ще у 1924 р. Карл Хаусхофер в своїй роботі під назвою «Геополітика Тихого океану» прогнозував, що у ХХІ столітті політичним і економічним центром світу має стати Тихий океан [2, р. 2].

У ХХІ ст. «Атлантика» залишається морським центром глобального значення, проте, з виходом розвинутих країн Азії на світові ринки в якості беззаперечних міжнародних гравців Тихий океан набуває статусу ключового водного геополітичного об'єкта планети. Відтак, навколо саме цього океану формуються нові геополітичні системи, у стратегічних основах яких простежуються спільні інтереси і цілі, що об'єднують різні групи народів і держав з їхніми культурними й історичними особливостями [21, р. 14]. Крім того, аналітики, обґрунтовуючи гіпотезу про те, що центр морської ваги й нового світового порядку переміщується від Атлантики до Тихого океану [21, р. 20; 27], пропонують цікаві статистичні дані. Наприклад, латиноамериканський дипломат і юрист Густаво Варгас (Gustavo-Adolfo Vargas), посилаючись на данні Світового банку, демонструє, що частка країн Азії у світовому ВВП зростає з 19 % у 1950 році до 33 % у 1998 році і за обґрунтованими прогнозами до 2025 року вийде на показники від 55 % до 60 %. Відповідно, країни «Півдня» на чолі з Китаєм на сьогодні (після 2010 р. до жовтня 2014 р.) стають основним двигуном зростання світової торгівлі [27]. Отож, для кращого розуміння морської геополітичної переорієнтації країн Південної Америки варто зупинитись на генезі їх концепцій, що стосуються важливості доступу до океанів.

Бразилія. Відомим бразильським геополітиком, що обґрунтовував важливість геополітичної присутності своєї держави в Атлантичному океані, був генерал *Маріо Травассос* (Mario Travassos). У своїх науково-практичних розробках М. Травассос запропонував для обговорення і подальшого вирішення проблему транспортування природних ресурсів із заходу на схід (від узбережжя Тихого океану до Атлантичного) [16]. Звертаючи увагу на загрозу «аргентинського експансіонізму», М. Травассос небезпідставно вважав, що комунікаційна

залежність від Аргентини Болівії і Парагваю в регіоні Ла-Плати є небезпечною, оскільки потенційний аргентинсько-болівійський союз сприяв би виходу Аргентини до Тихого океану через чилійські або ж перуанські порти. Називаючи Болівію «серцем континенту», геополітик наполягав, що вона була важливою як для Бразилії, так і для Аргентини, відтак завданням бразильської влади було пов'язати її із власними морськими портами на Атлантичному океані шляхом створення умов для навігації у середині континенту [26, p. 95].

Не можна не згадати тези *Лісіаса Родрігеса* (Lisias Rodrigues), який розвинув концепцію «південноамериканських територій», що перебувають у сфері впливу антагоністичних сил. Такі території мали стратегічне геополітичне положення, де щоразу могло дійти до збройного конфлікту між конкуруючими сторонами. Такими стратегічними південноамериканськими теренами геополітик називав Летисію – територію гирла р. Амазонка, що була ключовою у налагодженні комунікацій від Тихого до Атлантичного океану [20, p. 65-66]. Л. Родрігес вважав за необхідне захищати гирло Амазонки. Щоб зміцнити становище країни, він переконував долучити до бразильської території Французьку Гвіану. Дослідник лобював створення південноамериканського геополітичного центру, який перебував би під контролем Бразилії, що своїм наслідком мало б контроль над всією південною Атлантикою [12, s. 121].

Не можна обійти увагою й поглядів інших авторитетних бразильських геополітиків, зокрема *Голбері до Коуту е Сільви* та *Карлоса де Мейра Матоса* (Karlos Matos). Генерал *Голбері до Коуту е Сільви* визначив дві важливі для Бразилії морські території: північно- та південно-центральну Атлантику [9, p.88-89], а генерал *Де Мейра Матос* наполягав, що бразильська безпека пов'язана із південною Атлантикою у напрямку Африки. Важливо, що для поширення впливу у південній Атлантиці Матос виголошував амбітні плани щодо розбудови військового і торговельного флотів і встановлення 200-кілометрової зони бразильських територіальних вод. Він закликав до утворення організації південно-атлантичного договору (SATO), що складався б з Бразилії, Аргентини, Чилі, Парагваю, Уругваю і африканських держав [12, s. 135-136].

Венесуела. Яскравий представник венесуельської геополітичної думки Рубен Кастільйо (Ruben Carpio Castillo) у 70-х рр. минулого століття наголошував, що Венесуела займає зручне геополітичне становище, а саме: знаходиться між Карибами і тихоокеанськими державами. Поряд із Кастільйо, низка інших венесуельських геополітиків відстоювали ідею контролю і забезпечення безпеки проток і

каналів, що відіграють геостратегічну роль для Венесуели. У цьому контексті найголовніших об'єктів нараховують шість (польський дослідник М. Гаврицький називає таких одинадцять), що так чи інакше пов'язують Венесуелу з острівними карибськими державами [10, р. 47-48; 12, s.199]: Панамський канал, Юкатанський канал, протока де ля Мона, протока Анегада, протока Гренада та протока Гольф. За допомогою цих географічних об'єктів у карибському регіоні Венесуела отримала шлях до місцевих і міжнародних ринків чим забезпечила станом на 2011 р. майже 90 % як експорту (в тому числі нафтопродуктів), так і імпорту [10, р. 47]. У свою чергу Панамський канал забезпечує шлях до Тихого океану і пов'язує Венесуелу з країнами Південної Америки, а також країнами Азії, найважливішими серед яких є Японія, Китай та Філіппіни [10, р. 48-49]. Не дивно, що у 2011 р. уряд Венесуели підтримував політику економічного зближення з Китаєм, оскільки, як писав Деметріо Боєрснер (Demetrio Boersner), це мало сенс, оскільки Китай, реагуючи на зміни в структурі влади в глобальному масштабі, посилював тенденції зовнішньої торгівлі, у тому числі з Венесуелою. Відтак, завдання Венесуели було розвинути стратегію сприяння комунікаціям і доступу до Тихого океану і Східної Азії, активізувати свою співпрацю з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону [5, р. 6].

Заслуговує на увагу той факт, що до 1990 року основні зовнішні гравці в Карибському басейні були зорієнтовані на геополітичний простір Атлантики: США, Європу, Південну Америку та, меншою мірою, на Близький Схід. З 1990 року, діапазон потужних акторів змістився за межі Атлантики до Тихого океану і Східної Азії, що також спричинило поглиблення та укріплення відносин з державами Південної Америки [5, р. 1].

Цікавими поглядами та спробами їх реалізації характеризується океанополітика **Чилі**. Варто пригадати, що саме Чилі належить спроба реалізувати у 1997 р. передбачену конвенцією «Montego Bay від 1982 р.» концепцію 12 миль територіального моря та 200 миль шельфу для своїх економічних інтересів [15, s.126]. Такому рішення передувала низка теоретичних розробок у цій сфері. Важливе місце у чилійській геополітиці займає також концепція «Божого призначення країни», що виражається у її експансії в зону Тихого океану. Ця ідея зародилася майже 200 років тому, а у 1951 р. вона знову з'явилася у праці письменника та дослідника дипломатії *Беньяміна Суберкасо Заньярту* (Benjamin Subercaseaux Zañartu, 1902-1973), у якій автор, згадавши про «Боже призначення країни», наголосив, що лише за умови удосконалення й розвитку військового і торговельного флотів для Чилі існують можливості закріпити своє домінування у південно-східній частині Тихого океану [12, s. 170].

Перші ідеї реалізації чилійської океанополітики знайшли теоретичне обґрунтування у працях основоположника чилійських геополітичних концепцій генерала *Рамона Каньяс Монтальви* (? , 1896–1977) [13]. Геополітик пропонував для реалізації ідею контролю Чилі над південним міжокеанічним шляхом: протокою Магелана, мисом Горн та каналом Бігл. Це, на думку Р.Монтальви, дозволило б Чилі не лише забезпечити геополітичну присутність, а й зобов'язувало б захищати Західну півкулю. Крім того, генерал, відстоюючи націоналістичні і антиаргентинські погляди, відкидав можливість доступу Аргентини до Тихого океану [12, s. 163, 170]. Навіть пропозиції з боку Аргентини у сфері економічної співпраці він тлумачив як спроби її виходу і закріплення на південному тихоокеанському узбережжі. Р. Монтальва відстоював тезу чіткого поділу у політичному впливі на океани: за Аргентиною мав би закріпитися вплив над Атлантичним океаном, а за Чилі, відповідно, – над Тихим [17, р. 160]. Ці погляди поділяв також підполковник чилійської армії *Віктор Чавес* (Chaves Victor), який у сер. 70-х рр. XX ст. наполягав, що Чилі мала б утримувати південну частину Тихого океану під своїм політичним контролем. Розвиваючи цю ідею, Р.Монтальва наголошував, що географічним кордоном повинен стати не мис Горн, а низка островів у Атлантичному океані (о. Південна Джорджія, Південні Сандвічеві, Південні Шетландські острови) [17, р. 163].

Теоретик чилійської геополітики *Еміліо Менесес Куфарді* (Emilio Meneses Ciuffardi 1950 р.н.) також дотримувався поглядів морської експансії. Щоб подолати зовнішні загрози, на думку професора, необхідно розбудувати військовий і торговельний флоти, що не лише утримували б і захищали морські шляхи, а й забезпечували б експлуатацію континентального шельфу, розвиток віддалених південних районів і посилення впливів на Антарктиду, яка пов'язана із тихоокеанськими островами [8, р. 290].

З часом Еміліо Куфарді запропонував геополітичну «реструктуризацію» Чилі, що передбачало перетворення її у морську державу. Необхідність таких змін дослідник обґрунтовував наступним: Чилі, на його думку, перетинає дві осі: довгу – Північ–Південь і коротку – Схід–Захід, а геополітичний центр країни, що знаходиться в Андах, важко контролювати з огляду на географічні особливості. Тому експансія у зону Тихого океану дозволила б не лише видовжити вісь Схід–Захід, а й локалізувати згаданий центр у серці країни, що геополітично зрівноважило б державу. Саме тому дослідник наполягав на геополітичній присутності Чилі у Тихому океані, побудові фортець

на островах і використання їх повітряного і морського простору для контролю «чилійського моря» [12, s. 170].

Розвиваючи аналіз динаміки становлення морського вектора зовнішньої політики Чилі, не можна обійти увагою праць чилійського адмірала *Хорхе Бушца* (Jorge Martinez Busch, 1936–2011 pp.). Він був геополітиком-практиком, оскільки протягом 1990-1997 pp. був командувачем військово-морського флоту Чилі і запропонував концепцію чилійської океанополітики, що передбачала такі категорії, як «морський інтерес», «морська потужність» та «морська свідомість». Геополітик вважав, що океан не можна розглядати виключно як середовище торгівлі, а як частину державної території, простір до розвитку і зростання держави. Для цього, на думку адмірала, необхідно оформити «океанічну політику», що забезпечить «морську свідомість» чилійців [11]. Південна півкуля – це переважно водні простори, а не материкові. Саме тут океани дають можливість реалізувати, як писав Фредерік Рацтель, права держави віднайти терени для поглинання. У випадку з Чилі, яка обмежена пустелею Атакама, Андами і негостинними південними територіями залишається рухатись у бік Антарктиди і «морських просторів» [12, s. 170-171].

«Морський інтерес», на думку адмірала, полягав у розвинутому торговельному і транспортному флоті, наявності низки морських портів, активної морської закордонної політики, рибальського флоту, а також організацій, що будуть досліджувати і використовувати багатства, що знаходяться на морському дні [1, p. 28; 6].

Схожі ідеї регіональної інтеграції і закріплення у зоні Тихого океану підтримував відставний адмірал *Оскар Бузета* (Oscar Buzeta) [1, p. 28]. Мануель Родрігес висловив думку про те, що політичне бачення О. Бузети можна було б розглядати як гео-морське, що передбачало повну реалізацію суверенітету над морськими ресурсами Південного океану (південної частини Тихого), а у Р.Монтальви – геостратегічне, що означало не лише тихоокеанську експансію, а й контроль над материковими просторами [22, p. 4].

Не можна обійти увагою й так званий «перуанський океанізм». Сьогодні **Перу** за її швидкі темпи економічного зростання почали називати «андським тигром» [24, s. 182]. Сучасний перуанський політолог Альберто Окампо (Alberto Bolívar Ocampo) наполягає на поглибленні і вдосконаленні контролю його країни над морськими шляхами у Тихому океані, зосереджуючи увагу на великому значенні портів, що простягаються узбережжям на 3 тис. км. На думку А.Окампо стратегічною концепцією Перу є забезпечення безпеки існуючих портів, оскільки останні повинні стати мостом між Південною Америкою

і Тихим океаном (так званим «Пацифіком»). Тільки за таких умов як південноамериканські держави, так і азійські актори з іншого боку океану будуть сприймати перуанське узбережжя як єдиний потужний морський порт, що задовольняє інтереси партнерів [19, р. 31].

Крім того, хоч Перу і не має прямого виходу до Атлантики, сьогодні у перуанській політологічній аналітиці зустрічається думка про те, що Перу – двоокеанічна країна, тобто така, що претендує на доступ до двох океанів: до Тихого океану на заході і до Атлантичного на сході (через річку Амазонку і її притоки Перу пов'язана із розвиненими країнами Атлантики і Сходу). Згаданий дослідник А. Окампо, враховуючи, що Амазонка значною мірою протікає через бразильську територію, стверджує, що Перу, використовуючи своє політико-географічне положення, повинна разом із Бразилією розвивати МЕРКОСУР, Андське Співтовариство, а також інтенсифікувати економічні взаємини з Азійськими і Тихоокеанськими країнами [19].

У цьому контексті варто пригадати слова найвидатнішого перуанського геополітика Едгардо Харіна (Edgardo Mercado Jarrin) про те, що лише співробітництво латиноамериканських країн, а не суперництво (як приклад, морське суперництво з Чилі) є запорукою їх власного геополітичного позиціонування, міжнародної торгівлі та безпеки морських шляхів [25, р. 53-54]. На сучасному етапі, як зазначає Ніно Нуньєс (Nino Contavalli Núñez), океанополітика Перу розглядається як запорука успіху національної політики розвитку, яка спрямована на вихід до регіональних та зарубіжних ринків через розгалужену систему портів і сучасних комунікацій для забезпечення океанічних коридорів. Саме такий підхід було запропоновано урядом Альберто Фухіморі у 90-рр. XX ст., а пізніше було оформлено у фундаментальну концепцію геополітичного позиціонування у двох океанах, яка реалізується сьогодні [18].

Не можна обійти увагою ідей щодо океанополітики в *Аргентині*. У першу чергу, варто згадати розробки адмірала Хорхе Фраги (Jorge Alberto Fraga), який у 80-х рр. XX ст. вважав, що Аргентина належить до атлантичного морського світу та ще й могла б бути найвпливовішим гравцем та захисником акваторій південної Атлантики. У 90-х рр. Х.Фрага наполягав на тому, що Аргентина мала б усіляко використовувати свої океанські простори і забезпечувати власні інтереси не лише у південній атлантиці, а й у південно-східній частині Тихого океану [12, s. 152, 154-155].

Принагідно згадати, що ще у 70-рр. XX ст. з ініціативи геополітика *Андреса Мартінелі* (Andres Juan Martinelli) було розроблено ідею доступу Аргентини до Тихого океану. Реалізацію свого задуму геополітик

вбачав в утворенні коридору у п'ять кілометрів завширшки у провінції Сальта, що мав би закінчуватися портом. Таку ідею підтримав інший аргентинський геополітик, *Норберто Цересолі* (Norberto Ceresole), який тоді ж вважав, що Аргентина має два шляхи геополітичного розвитку: атлантичний і тихоокеанський. Якщо атлантичний шлях передбачав тісну співпрацю із США і Бразилією, то тихоокеанський – з іншими іспаномовними країнами регіону: Перу, Болівією, Чилі, Парагваєм і Уругваєм. Саме тоді у Бразилії з'явилася небезпідставна думка про оточення її іспаномовними сусідами-ворогами. Але ідея знівельовалася після військового перевороту 1973 р. в Чилі, в результаті якого остання обрала вектор тісної співпраці з США і Бразилією [12, s. 157].

Значне місце океанополітика посідає у геополітичній думці *Колумбії*, яка має вихід як до Тихого океану так і через карибське море – до Атлантичного. У 60-х рр. ХХ ст. з під пера колумбійського геополітика і генерала *Хуліо Лондоньйо* (Julio Londoño) вийшла праця, де йшлося про досить слабку морську традицію у Колумбії, що своїм наслідком мало нерозгалужену систему портів, нечисельний флот. Тому геополітик у 1987 р. підкреслював, що запорукою геополітичного успіху Колумбії стане розвиток тихоокеанського узбережжя, що закладе фундамент майбутнього розвитку держави [3, р. 77]. Цей прогноз виявився небезпідставним, оскільки у 2011 р. Колумбія стала активним учасником Тихоокеанського альянсу. На переконання професора і полковника *Аугусто Багамона*, хоч на сьогодні Колумбія і черпає більше можливостей з Атлантичного океану, але перспектива її виходу на азійські ринки підштовхує прокладати комунікації, розбудовувати опорні пункти і розвивати інфраструктуру у напрямку Тихого океану [3, р. 77-79]. У перспективі на 2019 р. геополітик висловлює сподівання розвинути комунікаційну інфраструктуру настільки, що це дозволить зв'язати між собою виходи до двох океанів, а також інтегруватися в азійсько-тихоокеанські ринки [3, 166-167].

Висновки. Отже, океанополітика країн МЕРКОСУР пройшла значний шлях розвитку: від теоретичних розробок латиноамериканських геополітиків до реальних кроків держав не лише у минулому чи на сучасному етапі, а й з значними перспективами на майбутнє. Якщо другу половину ХХ століття можна охарактеризувати тяжінням до Атлантики, то з початком ХХІ століття окреслилася інша тенденція – збільшення уваги до Пацифіку. Геополітична теоретико-прикладна думка досліджуваних країн характеризувала і відстоювала різноманітні механізми доступу до комунікаційних шляхів як до Атлантичного і Тихого океанів, так і, з метою досягнення континентальної гегемонії в обох океанах. У цій розвідці поза увагою автора залишились підходи

до реалізації океанополітики іншими країнами латиноамериканського регіону, що стане предметом подальших досліджень.

Бібліографічний список:

1. Araya R. D., Romero F. Geopolítica sin territorio: una mirada estratégica a los flujos de información / Rodrigo Araya D., Francisco Romero // Fasoc, abril-junio, 2001. – № 2. – P. 25-33.
2. Auel H. J. El oceano politico / Heriberto Justo Auel. – Buenos Aires, 1999. – 24 p.
3. Bahamon D. A. Colombia Geografía y Destino. Visión Geopolítica de sus Regiones Naturales / Augusto Dussan Bagamon. – 2012. – 206 p.
4. Barrios O. V. Influencia geopolitica de las vinculaciones interoceánicas / Oscar Violeta Barrios [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.monografias.com/trabajos88/influencia-geopolitica-vinculaciones-interoceanicas/influencia-geopolitica-vinculaciones-interoceanicas.shtml>
5. Boersner D. La geopolítica del Caribe y sus implicaciones para la política exterior de Venezuela / Demetrio Boersner. – Caracas, Octubre 2011. – 11 p.
6. Busch J. M. Politica oceanica nacional sugerencias para una formulacion / Jorge Martínez Busch – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://xa.yimg.com/kq/groups/24075691/1118111299/name/martinez+3+Politica+Oceanica+Nacional.pdf>
7. Chile-Perú: discursos contrapuestos y sus manifestaciones geopolíticas Chile-Peru: Opposing Discourses and their Geopolitical Manifestations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.flacsoandes.edu.ec/iconos/images/pdfs/Iconos38/9Dossier-Chile-peru.pdf>
8. Ciuffardi E. La crisis de laguna del desierto / Emilio Meneses Ciuffardi // Estudios Públicos, 2000. – № 80. – P. 287-304.
9. Couto e Silva do G. Geopolitica do Brasil / Golbery do Couto e Silva. – Rio de Janeiro, 1967. – 328 p.
10. Estructura geopolitica de Venezuela [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.radiofeyalegriaeducom.net/pdf/MD-2do-S10-InstruccionPreMilitar.pdf> – P. 46-50.
11. Gavilán A. F. Vision geopolitica de Chile: el mar presencial / Antonio Flores Gavilán. – Sábado. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mamiferopolitico.blogspot.com/2010/12/vision-geopolitica-de-chile-el-mar.html>
12. Gawrycki M. F. Geopolityka w myśli i praktyce politycznej Ameryki Łacińskiej / Marcin Gawrycki. – Warszawa, 2007. – 483 s.
13. General de Ejército Ramón Cañas Montalva. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antarticaheroesanonimos.cl/imagenes/SUPLEMENTO%20EJERCITO%202014%20%20VDE%20%28VIERNES%29.pdf>.

14. La Antártica. Visionaria apreciación del general O'Higgins // Geopolítica Oceánica y Austral General Ramón Cañas Montalva: Selección de escritos. – P. 185.
15. Łukaszuk L. Polityka morska państw Ameryki Łacińskiej / Leonard Łukaszuk // Ameryka Łacińska wobec wyzwań globalizacji. – Toruń, 2006. – S. 121-130.
16. Lundgren K.S. Brazil's National defense strategy: prospects for the twenty-first century / Kenneth S. Lundgren. – Monterey, 1993. – 112 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA272429>
17. Montalva R. Chile, el mas Antartico de los Países del Orbe y su responsabilidad continental en el Sur-Pacífico / Ramón Cañas Montalva // Geopolítica Oceánica y Austral. – Santiago, 2008. – P. 157-170.
18. Núñez del Arco C. N. Importancia geopolítica del mar / Nino Contavalli Núñez del Arco – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nuestrabandera.lamula.pe/2011/03/03/importancia-geopolitica-del-mar/nuestrabandera/>. – Title from the screen.
19. Ocampo A. B. La importancia de la geopolítica y geoestrategia en los planes de desarrollo / Alberto Bolívar Ocampo // Military review. – Marzo-Abril, 2012.
20. Rodrigues L. Geopolítica do Brasil / Lisias Rodrigues. – Rio de Janeiro, 1952. – 140 p.
21. Rodríguez M. Globalización y geopolítica del Océano Pacífico: la redistribución de las hegemonías en el siglo XXI / Manuel Rodríguez – C. p. – 2004. – 32 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geopoliticaxxi.files.wordpress.com/2011/05/globalizacion-y-geopolitica-del-oceano-pacifico-en-el-siglo-xxi.pdf>
22. Rodríguez M. Introducción a una geopolítica de la Patagonia en los inicios del siglo XXI / Manuel Rodríguez – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patagoniafutura.files.wordpress.com/2013/02/introduccion-a-una-geopolitica-de-la-patagonia-en-el-siglo-xxi1.pdf>
23. Situación geográfica del Perú en el contexto geopolítico Americano – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://html.rincondelvago.com/peru_1.html
24. Skowronek T. Zapiski o Ameryce Łacińskiej / Tomasz Skowronek. – Warszawa, 2014. – 258 s.
25. Toledo L. C. La relación bilateral Chile-Perú: un caso de visiones geopolíticas opuestas / Lester Cabrera Toledo // Revista Encrucijada Americana, Otoño-Invierno 2009. – № 1. – P. 46-61.
26. Travassos M. Proyección continental del Brasil / Mario Travassos – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.manuelugarte.org/modulos/biblioteca/t/travassos/proyeccion_continental.htm#top. – Title from the screen.

27. Vargas G-A. La geopolítica del Pacífico / Gustavo-Adolfo Vargas – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dossiergeopolitico.com/2013/05/la-geopolitica-del-pacifico.html

Статья посвящена анализу океанополитики стран южноамериканского региона. Главное внимание уделено внешнеполитическим проблемам латиноамериканских стран, учитывая их видение геополитики Атлантического и Тихого океанов. Изучены теоретические и практические шаги отдельных государств МЕРКОСУР в сфере обоснования и реализации их интересов в океанах. Автором статьи выявлено, что Бразилия, Аргентина, Перу, Чили, Венесуэла и Колумбия, опираясь на значительную теоретическую базу ученых и геополитиков, осуществляют ряд шагов на пути своего геополитического присутствия в океанах. На основе проанализированных исследований установлено, что страны МЕРКОСУР в XX веке пытались закрепить свои позиции в том океане, к которому они имели прямой выход, а в XXI веке осуществляют попытки обосновать и реализовать свою двуокеаничность. Кроме того, на современном этапе для стран Южной Америки Атлантический океан начинает уступать своей геополитической значимостью Тихому, что вызвано переориентацией латиноамериканских стран с рынков Европы на рынки Азии.

The article is devoted to the analysis of the ocean-politics of South American countries. The main emphasis is made on foreign policy problems of Latin American countries from the perspective of their vision of geopolitical role of Atlantic and Pacific oceans. The author studies scholars' viewpoints on geopolitical interests of MERCOSUR countries in the ocean, as well as their implementation in practical policies. The author argues that Brazil, Argentina, Peru, Chile, Venezuela, and Columbia have done practical steps on the way to strengthening their geopolitical presence in the oceans, based on significant theoretical foundation by their scholars and policy-practitioners. It is identified that in the XX-th century MERCOSUR countries made considerable efforts to secure their position in the ocean, to which they have direct access. In the XXI-st century, instead, they have been making efforts to rationalize and secure their presence in both oceans. At the same time, Atlantic Ocean is becoming less important for South American countries comparing to Pacific, which can be explained by refocusing their attention from the European markets to the Asian ones.

Стаття надійшла до редколегії 23.01.2015